

SCIENCE connection

60

mei-juni-juli 2019

www.scienceconnection.be
verschijnt vijfmaal per jaar
afgiftekantoor:
Brussel X / P409661
ISSN 1780-8448

onderzoek

ruimte

natuur

kunst

documentatie

belspo

.be

Het magazine van het FEDERAAL WETENSCHAPSBELEID

DEMOGEN

Crowdsourcing, genealogie en historisch-demografisch onderzoek in het Rijksarchief

Koen Matthijs,
Eddy Put en
Patrick Trio

Het vrijwilligersproject DEMOGEN in het Rijksarchief vormt een mooie illustratie van de grote maatschappelijke meerwaarde die crowdsourcing kan genereren. Niet alleen voor de familiegeschiedenis, maar ook voor de historische demografie levert het belangrijke en betrouwbare big data op.

Steeds vaker doen archieven een beroep op het brede publiek. De voorbije decennia is er wat dat betreft een lange weg afgelegd. Veel burgers, vooral senioren, werken als vrijwilliger mee aan het verzamelen, het klasseren en het valoriseren van historisch erfgoed in het algemeen en genealogisch materiaal in het bijzonder. Vaak starten ze bij een zoektocht naar hun eigen voorouders, maar na verloop van tijd voelen velen zich geroepen om mee te werken aan een veel breder, collectief project: het verzamelen en verwerken van grote hoeveelheden historische en genealogische informatie. Dat daarvoor gebruiksvriendelijke software ter beschikking kwam, heeft een en ander veel gemakkelijker gemaakt en heeft velen over de streep getrokken. Ook de grootschalige digitalisering van parochieregisters, burgerlijke stand en andere belangrijke archiefreeksen heeft drempelverlagend gewerkt, zeker toen deze documenten online ter beschikking kwamen.

In een recent artikel in *Archival Science* stelde de Canadese archieftheoreticus Terry Cook dat

de inzet van vrijwilligers zo ingrijpend is dat het heeft geleid tot het ontstaan van zogenaamde participatieve archieven. Aanvankelijk bestond er in de archiefwereld nogal wat koudwatervrees hiervoor. Betekende de inzet van vrijwilligers immers niet dat men de eigen vakbekwaamheid in vraag stelde? En wat met de kwaliteitscontrole? Krijgen de resultaten van de vrijwilligerswerking op de website van de archiefdienst hetzelfde statuut als het werk van de reguliere medewerkers? Ondertussen is het besef gegroeid dat de expertise van archivariissen en de inbreng van burgers elkaar perfect aanvullen. Vrijwilligers houden zich vooral bezig met de digitalisering en de nadere ontsluiting van archief. Archivariissen zijn nog steeds verantwoordelijk voor de basisinventarisatie en nemen hoe langer hoe meer een coachende rol op.

DEMOGEN: achtergrond en context

In 2007 werd het vrijwilligersproject DEMOGEN (de samenvoeging van 'demografie' en 'genealogie') opgestart door het Rijksarchief te Leuven (www.arch.be) en de onderzoeksgroep *Family and Population Studies* (www.fapos.be) van de KU Leuven. Opzet was de ontsluiting van alle 19de-eeuwse en begin 20ste-eeuwse huwelijksakten van de provincie Vlaams-Brabant en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Meer dan 150 vrijwilligers hebben hieraan meegewerkt. Begin 2019 waren er meer dan vijf miljoen persoonsvermeldingen, afkomstig van ongeveer 600.000 huwelijksakten en akten van echtscheiding ingevoerd. De databank is voor iedereen online beschikbaar en doorzoekbaar. Belangstellenden zijn niet alleen genealogen, maar ook wetenschappers, geïnteresseerd in de analyse, de reconstructie en de duiding van historisch-demografische en culturele langetermijnprocessen. De verwachting is dat het project, indien het huidige tempo (ca. 65.000 akten per jaar) wordt aangehouden, binnen een jaar zal afgerond zijn voor de periode 1800-1910.

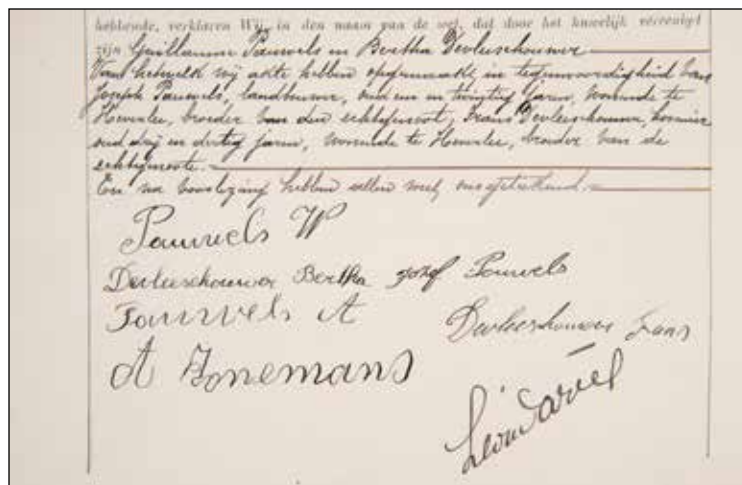
DEMOGEN is, qua aanpak en qua doelstelling, geïnspireerd door een gelijkwaardig initiatief dat sinds 1999 loopt in het Rijksarchief te Brugge. Dat startte, eerder bescheiden, met het ontsluiten van de 19de-eeuw-

Uittreksel van een register van de burgerlijke stand van Neerhespen, bewaard in het Rijksarchief te Leuven. © Rijksarchief

lijkssluiting, en dat leert ons iets over familie-verhoudingen en sociale netwerken. Waren de getuigen familieleden of vreemden? Waren het mannen of vrouwen? Tot slot: ook de vaststelling dat bijna één op drie huwelijksluitingen in de 19de eeuw een tweede of derde huwelijk was, leidt tot boeiende onderzoeksvragen, bijvoorbeeld over de (veranderende) duur tussen verweduwing en hertrouw.

Een tweede voorbeeld is het onderzoek naar geboortes. De leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind (wanneer start de vruchtbare periode?) en van de latere kinderen (hoeveel tijd is er tussen de bevallingen en speelt het geven van borstvoeding daarin een rol?), levert cruciale sociaal-demografische informatie. En wanneer stopt men met het krijgen van kinderen? Hoe veranderde dat doorheen dat tijd? Eerst bij arbeiders of eerst bij bedienden? Kennis hierover is meer dan een historische bijkomstigheid. In de loop van de tweede helft van de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw vond er in Europa een evolutie plaats van hoge naar lage geboorte- en sterftcijfers. Dat had een vast patroon: eerst daalde de sterfte en bleef de vruchtbaarheid nog vrij hoog, met forse bevolkingsgroei als resultaat. In een volgende fase daalde ook het geboortecijfer. Dat is de zogenaamde demografische transitie, één van de meest fascinerende sociale ontwikkelingen van de voorbije twee eeuwen. Informatie uit de akten van de Burgerlijke Stand levert cruciaal materiaal om die evolutie wetenschappelijk te duiden. Vandaag zijn we getuige van de mondiale ontvouwing van dat proces. Zonder inzicht daarin kan men de hedendaagse problematiek van internationale migratiestromen niet

Uittreksel van een register van de burgerlijke stand van Neerhespen, bewaard in het Rijksarchief te Leuven. © Rijksarchief

begrijpen. De langetermijnevolutie van de vruchtbaarheid verschilt ook tussen groepen met hoge en lage sociale status, en heeft bijgevolg een sociale gradiënt. Inzicht daarin is nodig om de motoren van sociale verandering en culturele dynamiek te begrijpen. Voor sterfte geldt precies hetzelfde. Er wordt wel eens gezegd dat iedereen gelijk is voor de dood, maar dat klopt niet. Er kan tot tien jaar verschil zijn in de levensverwachting van hoog- en laagopgeleiden. Zo is er ook een grote variatie in de evolutie van de zuigelingen- en kindersterfte, naargelang van regio en van religieuze denominatie. En ook dat kan geanalyseerd worden met informatie uit de akten van de Burgerlijke Stand.

Deze beperkte greep van voorbeelden van klassieke demografische vragen geeft een goed idee van wat genealogische informatie en gereconstrueerde familiegeschiedenis kunnen betekenen voor wetenschappelijk onderzoek. Genealogische vrijwilligersprojecten leveren in dat verband prachtig materiaal. Sinds een tweetal decennia is er ook toenemende interesse vanuit genetische hoek. Dat is een veelbelovend en innovatief perspectief waar veel van wordt verwacht. Met DNA-onderzoek worden familieverbanden opgespoord. Dat laat toe de migratiegeschiedenis te reconstrueren (genografie). Dat onderzoek combineren met klassiek genealogisch werk, zoals DEMOGEN doet, is de basis van uitdagende wetenschappelijke ontwikkelingen, de zogenaamde genealogische genetica. Het geduldige zoek- en registratiewerk van honderden vrijwilligers, gefaciliteerd door het Rijksarchief, legt de onmisbare basis voor deze vorm van *citizen science*.

De auteurs

Koen Matthijs, gewoon hoogleraar, Centrum voor Sociologisch Onderzoek, KU Leuven.
Eddy Put, waarnemend departementshoofd Vlaamse Rijksarchieven.
Patrick Trio, coördinator Demogen.

Meer

Website van het Rijksarchief:
www.arch.be
Website van de Fapos
<https://soc.kuleuven.be/ceso/fapos>

SCIENCE CONNECTION

is het gratis magazine van het Federaal Wetenschapsbeleid (Belspo)

Verantwoordelijke uitgever:

Pierre Bruyere
WTC III
Simon Bolivarlaan, 30
1000 Brussel

Coördinatie:

Patrick Ribouville
scienceconnection@belspo.be
www.scienceconnection.be

Werken mee aan dit nummer:

Bhély Angoboy Ilondea (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika/INERA), Hans Beeckman (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika), Eric Béka, Bruno Bertrand (Koninklijke Sterrenwacht van België), Joëlle Bertrand (Federaal Wetenschapsbeleid), Laurence Burnotte (Federaal Wetenschapsbeleid), Pascale Defraigne (Koninklijke Sterrenwacht van België), Véronique Dehant (Koninklijke Sterrenwacht van België), Vinciane Dehant (Federaal Wetenschapsbeleid), Tom De Mil (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika/UGent), Stéphanie Deschamps (Algemeen Rijksarchief), Souad Ech-chakrouni (Koninklijk Meteorologisch Instituut), Wannes Hubau (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika), Karolien Lefever (Koninklijk Belgisch Instituut voor Ruimte-Aeronomie), Sébastien Le Maistre (Koninklijke Sterrenwacht van België), Jacques Lust (Federaal Wetenschapsbeleid), Koen Matthijs (KU Leuven-Centrum voor Sociologisch Onderzoek), Lê Binh San Pham (Koninklijke Sterrenwacht van België), Laetizia Puccio (Algemeen Rijksarchief), Eddy Put (Algemeen Rijksarchief), Patrick Ribouville (Federaal Wetenschapsbeleid), Pieter Rottiers (Federaal Wetenschapsbeleid), Eline Sciot (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika), Martine Stélandre (Federaal Wetenschapsbeleid), Patrick Trio (Algemeen Rijksarchief), Michel Van Camp (Koninklijke Sterrenwacht van België), Tim Van Hoolst (Koninklijke Sterrenwacht van België) en Marie Yseboodt (Koninklijke Sterrenwacht van België).

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen.

Foto voorpagina: Opname van de totale maansverduistering gemaakt op 21 januari 2019 op de site van het wetenschappelijke station van Humain (provincie Luxemburg). Hiervoor werd een 18-cm f/7 refractor gebruikt samen met een Nikon D810a camera, belichting van 1/5 sec met ISO 3200.
© Koninklijke Sterrenwacht van België / Paul Van Cauteren & Patricia Lampens

Oplage: 13.000 exemplaren in het Nederlands en in het Frans

Abonnement: www.scienceconnection.be

Science Connection staat in pdf-formaat op www.belspo.be

Fout in uw naam? Onvolledig adres? Verkeerde postcode? Meld het ons per e-mail of stuur het omslagetiket verbeterd terug.

Lay-out en druk:

Bredero Graphics
www.drukbredero.be

Gedrukt met plantaardige inkt op een papier geproduceerd met respect voor het milieu.

Het Federaal Wetenschapsbeleid (Belspo) heeft als opdracht het wetenschappelijk en cultureel potentieel van België maximaal te benutten ten behoeve van de beleidsmakers, de industrie en de burgers: 'een beleid voor en door de wetenschap'. Het reproduceren van uittreksels uit deze publicatie is toegestaan voor zover daar geen commerciële bedoelingen mee gepaard gaan en voor zover het past in de opdrachten van het Federaal Wetenschapsbeleid. De Belgische Staat kan niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade die voortvloeit uit het gebruik van gegevens die in deze publicatie zijn opgenomen.

Het Federaal Wetenschapsbeleid noch enige andere persoon die in zijn naam optreedt is verantwoordelijk voor het gebruik dat zou kunnen worden gemaakt van de informatie in deze publicatie of voor eventuele fouten die er, ondanks de uiterste zorg bij de voorbereiding van de teksten, nog in zouden staan.

Het Federaal Wetenschapsbeleid heeft alle nodige moeite gedaan om te voldoen aan de wettelijke voorschriften inzake auteursrechten en om contact op te nemen met de rechthebbenden. Elke persoon die benadeeld meent te zijn en zijn rechten wil laten gelden wordt verzocht zich bekend te maken.

© Federaal Wetenschapsbeleid 2019

Reproductie is toegelaten mits bronvermelding.

Mag niet worden verkocht.